

УДК: 556.18.01 (092)

Хільчевський В.К.¹, Соколов В.В.², Куций А.В.³, Куций С.А.⁴

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка

² Національна спілка краєзнавців України (м. Київ)

³ Метеорологічна станція Конотоп (м. Конотоп)

⁴ Конопотська спеціалізована школа I-III ступенів № 3

ДО 120-РІЧЧЯ ВЧЕНОГО-ГІДРОЛОГА А.В. ОГІЄВСЬКОГО (ДЕЯКІ АРХІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Ключові слова: гідрологічна діяльність, наукова діяльність, родовід

Рис. 1. Анатолій Володимирович
Огієвський (31.08.1894 – 3.04.1952)

31 серпня 2014 р. виповнюється 120 років від дня народження відомого українського вченого-гідролога, професора, доктора технічних наук **Анатолія Володимировича Огієвського** (31.08.1894, м. Стародуб, Чернігівської губернії, сьогодні – Брянська область Російської Федерації – 3.04.1952, м. Київ) (рис. 1) – випускника Київського політехнічного інституту (1922 р.); учня академіка Є. В. Оппокова (репресованого в 1937 р); співробітника, завідувача відділу (1926-1937 рр.), заступника директора (1937-1939 рр.) НДІ водного господарства України (рис. 2); керівника служби гідрологічних оповіщень ДніпроГЕС (1928-1932 рр.); ініціатора створення та директора Науково-дослідної гідрологічної обсерваторії (1944-1946 рр.); завідувача кафедри гідрології Київського гідромеліоративного інституту (КГМІ) (1937-1952 рр.) (рис. 3).

Існує низка публікацій про творчий і життєвий шлях А.В. Огієвського, серед яких зокрема можна відзначити праці книжного формату. Це творчий нарис Й. А. Железняка – учня А.В. Огієвського, виданий брошурою у Ленінграді у 1973 р. [1] та бібліографічний покажчик праць А.В. Огієвського з життєописом, укладений Є.Ф. Філіповичом і виданий НУВГП у Рівному в 2011 р. [2]. В деяких статтях також викладено аспекти життєвого шляху та творчі здобутки вченого [3-5]. У даній статті, на основі архівних досліджень, висвітлено маловідомі сторінки його родоводу, вперше наведено обставини його арешту та перебування під слідством (1941-1943 рр.). Показано внесок вченого в гідрологічну науку на основі матеріалів огляду-аналізу власних наукових праць, який він написав у 1943 р. на вимогу слідчих органів [3].

Смерть 3 квітня 1952 р. обірвала наукові пошуки вченого. Поховано А. В. Огієвського в Києві на Лук'янівському цвинтарі (рис. 4), ділянка №31, ряд 1, місце 33.

Рис. 2. Будівля (пам'ятка архітектури і містобудування) в м. Києві по вул. Артема, 45-А, у якій знаходився колишній Науково-дослідний інститут водного господарства України. Сьогодні – Держрибагенство України, фото 2014 р.

Рис. 3. Будівля (пам'ятка історії) в м. Києві по вул. Рейтарській, 37, в якій знаходився колишній Київський гідромеліоративний інститут (згодом Київський інститут інженерів водного господарства, переведений у м. Рівне в 1959 р.), фото 2014 р.

Рис. 4. Біля могили А. В. Огієвського на Лук'янівському цвинтарі в м. Києві. Квіти на знак вшанування пам'яті вченого від імені колективу кафедри гідрології та гідроекології КНУ імені Тараса Шевченка покладає професор В. К. Хільчевський, фото 2014 р.

Рис. 5. Глафіра Матвіївна і Дмитро Петрович Огієвські

Рис. 6. Титульний аркуш книги «Кобзар» з автографом Т.Г. Шевченка – дарунок поета Г. М. Огієвській у 1860 р.

Рис. 7. Садина Огієвських у Кролевці Сумської області (краєзнавчий музей), фото 2014 р.

Родовід Огієвських

Коли заходить мова про коріння А. В. Огієвського, в першу чергу згадують козацьких старшин Огієвських з *Кролевця* (тепер Сумська область). Дійсно, багато поколінь Огієвських жили в цьому місті. Першим відомим представником роду є Іван Огій (Огій-Тишкевич), який мешкав у Київському воєводстві. В часи Руїни, приблизно в 1675 р., він зі своєю сім'єю, матір'ю та сім'єю старшого брата Павла, переселився до села Спаське Глухівської сотні Ніжинського полку. За кілька років Іван оселився у Кролевці. Швидко породичався з представниками місцевої старшини. Одружив старшого сина, Кіндрата, на доньці кролевецького сотника Василя Дейнеки, а меншого, Миколу, на доньці Захара Голуба, шурина І. Самойловича. Кіндрат в 1680 р. на нетривалий час обирався кролевецьким сотником. У Івана Огія було ще двоє синів – Григорій і Павло.

З 1675 до 1707 рр. кролевецьким сотником, з перервами, був Іван Маковський. Він був кумом І. Мазепи, тому був дуже впливовою людиною. Павло Огій одружився на доньці Івана Маковського, Ульяні. В 1720 р. він обирався кролевецьким сотником. Два роки перебував у Ладозькому поході, потім – в Сулацькому, де і помер. Павло вже підписувався, як Огієнко.

Двох дітей Павла, Карпа і Григорія, взяли на виховання в дім Андрія Марковича, Лубенського полковника, в майбутньому (1729-1740 рр.) Генерального підскарбія, який був одружений на старшій доньці Івана Маковського - Ганні [6].

Відомо, що син А. Марковича, Яків, також був Генеральним підскарбієм у 1740-1762 рр. Впродовж 50 років він вів щоденник, в якому робив записи про різні метеорологічні явища в тому чи іншому пункті, в якому бував [7].

Карпо і Григорій отримали гарну освіту: "...учились латини, посла и в Киеве..." . Вони були першими, хто почали писати власне прізвище у звичному нам вигляді – *Огієвський* [7].

Григорій був обраний у 1741 р. сотником кролевецької сотні і перебував на посаді до 1763 р. (за іншими відомостями до 1767 р. [8]) , коли передав повноваження сину, Максиму. Максим Огієвський до цього встиг побувати в Константинополі, Венеції, Відні, Санкт-Петербурзі, де, ймовірно, працював перекладачем.

Сини Максима Григоровича також були перекладачами. В 1782 р. Олександр Максимович перебував у Константинополі "при российском министру, в обучения турецкого и некоторых европейских языков". Дмитро Максимович в той же час служив перекладачем при медичній колегії в Санкт-Петербурзі [9].

Прадід Анатолія Володимировича, Петро Максимович, служив колезьким реєстратором.

Дід Анатолія Володимировича, Дмитро Петрович, народився в 1810 р. (рис. 5). Мав п'ятеро дітей: Олену, Михайла, Василя, Володимира, Афанасію (Опанасію). Д.П. Огієвський поступово підіймався кар'єрними щаблями і закінчив службу на посаді Старшого чиновника з особливих доручень при чернігівському губернаторі. Помер 2 жовтня 1871 р.

Баба, Глафіра Матвіївна, в дівочтві Лазаревська (див. рис. 5), походила з села *Гірявка* під *Конотопом* (тепер Сумська область). Г. Огієвська була донькою повітового судді Матвія Лазаревського та його дружини Опанасії. Подружжя виховувало шістьох синів: Василя, Михайла, Федора, Якова, Олександра, Івана і двох доньок – Марію і Глафіру. Глафіра Матвіївна стала дружиною Дмитра Петровича Огієвського.

Лазаревські з 1847 р. були знайомі з Тарасом Шевченком (9.03.1814-10.03.1861). Родина Лазаревських впродовж багатьох років була однією з найближчих до поета, надавала йому допомогу. Завдяки цим стосункам, Шевченко

відвідав родинний будинок Огієвських у Кролевіці, повертаючись з України до Санкт-Петербурга.

25 серпня 1859 р., після трьох проведених у садибі Лазаревських у Гірявці днів, Шевченко, у супроводі Івана і Федора Лазаревських, приїхав до Кролевіця і зупинився на ніч в будинку Огієвських. Поета приймала Глафіра Матвіївна, бо господар, Дмитро Петрович, по службі перебував у Глухові.

Переночувавши, Шевченко вирушив до Глухова, де зустрівся з Д. Огієвським. В 1860 р. Глафіра Матвіївна отримала від поета "Кобзар" з дарчим написом: "Глафири Матвеевне Огиевской на память. Т. Шевченко." Г. Огієвська померла в 1902 р. [10]. Сьогодні сліди книги загубились. Але є фотокопія автографа поета, зроблена краєзнавцем М. Сереженком (рис. 6) [8].

Батько, Володимир Дмитрович, у 80-х роках ХІХ століття за участь у студентських заворушеннях був виключений з університету Святого Володимира і висланий з Києва. Пізніше закінчив природничий факультет Одеського університету. Працював спочатку мировим суддею, а згодом і головою з'їзду мирових суддів. Родина проживала в Тобольській, Чернігівській, Віленській, Ковенській та Мінській губерніях. Після 1917 р. сім'я повернулася до Кролевіця (рис. 7, 8). Володимир Дмитрович працював в радянських установах до 1924 р., коли вийшов на пенсію. Помер у 1935 р. [2].

Мати, Катерина Григорівна Пресницька була освіченою жінкою, з 1935 р. до самої смерті постійно перебувала у сім'ї Анатолія Володимировича у Києві, остання адреса – вул. Толстого, 6 (киянам відома назва – будинок Морозова).

Вчені з родини Огієвських. Крім А.В. Огієвського, з родини вийшла плеяда відомих вчених.

Василь Дмитрович Огієвський - один з засновників лісової дослідної справи. В 1919-1921 рр. – професор кафедри лісівництва агрономічного відділення Київського політехнічного інституту. Організатор курсів з підготовки працівників лісової галузі, член комісії з вивчення природних багатств України при Академії наук [11]. На думку авторів, допоміг А. В. Огієвському пов'язати долю з КПІ і гідрологічною наукою.

Василь Васильович Огієвський, молодший син Василя Дмитровича – вчений-лісівник, доктор сільськогосподарських наук, професор. У 1949-1952 рр. – декан лісогосподарського факультету Лісотехнічної академії в Ленінграді.

Василь Васильович Огієвський, син Василя Васильовича, продовжувач династії лісівників: доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри лісових культур Сибірського технологічного інституту.

Володимир Васильович Огієвський, старший син Василя Дмитровича - засновник радіотехнічної спеціальності в Київському політехнічному інституті, доктор технічних наук, професор, заслужений працівник вищої освіти УРСР. В 1944-1962 рр. - декан електротехнічного факультету КПІ. В.В. Огієвський – кавалер як ще царських, так і радянських орденів: Святого Станіслава 2-го та 3-го ступенів, Святої Анни 3-го і 4-го ступенів, Леніна, Трудового Червоного прапора [12]. Автори виявили документи, які засвідчують, що Володимир Васильович мав стосунок до гідрометеорологічної служби України в період її становлення. На початку 1924 р. він завідував радіостанцією Сільськогосподарського наукового комітету України (СГНКУ). До складу комітету входила Українська метеорологічна служба (Укрмет) [13]. Автори припускають, що Володимир Васильович та Анатолій Володимирович певний час разом працювали в Укрметі як в науковій секції.

Ія Володимирівна Огієвська, донька Володимира Васильовича - кандидат мистецтвознавства.

Наукова спадщина А.В. Огієвського.

25 червня 1941 р. Анатолія Володимировича було заарештовано за підозрою у проведенні шпигунської діяльності, а 2 липня 1941 р. він був евакуйований до тюрми №1 м. Новосибірська, де знаходився під слідством. Формальною причиною арешту стали покази старшого інженера відділу вишукувань управління шосейних доріг (УШОСДОР) при НКВС УРСР А.П. Андреева, які той давав під час розслідування справи по, так званому, шкідництву в УШОСДОРі. В цих показах фігурував і А.В. Огієвський як такий, хто за характером діяльності отримував від старшого інженера службові матеріали, «що могли бути використані у шпінських цілях». Виїзна сесія Військової колегії Верховного Суду СРСР («трійка») 27 вересня 1938 р. засудила А.П. Андреева до найвищої міри кримінального покарання – розстрілу з конфіскацією особистого майна, визнавши його винним «... у шпигунській діяльності на користь німецької і польської розвідок, ... в активному членстві у шкідницькій, право-троцькістській терористичній організації в системі УШОСДОРу, що виражалось у складанні шкідницьких розрахунків довжини мостів, які проектувалися, і отворів у них, в результаті чого мости на магістралях Москва – Київ, Київ – Брянськ, Ростов – Харків вимагають капітальної переробки» (переклад з російської) [14].

20 травня 1943 р. справу на А.В. Огієвського було припинено через недоведеність провини. Як сказано у постанові про припинення справи, підписаній начальником слідчої групи УНКВС, старшим лейтенантом держбезпеки Рівкіним і затвердженій заступником начальника УНКВС по НСО підполковником держбезпеки Воронцовим «...Допитаний у справі звинувачуваний Огієвський А.В. протягом всього слідства категорично заперечував висунуте йому звинувачення, вважаючи покази Андреева наклепницькими. Звинувачуваний Огієвський А.В. також показав, що свої кращі роки він віддав справі служіння радянській науці. Опубліковані ним 97 наукових праць мають велике державне значення. У відповідності з вище викладеним, необхідно дійти висновку, що матеріалів для того, щоб віддати Огієвського А.В. до суду у справі явно недостатньо, дані ж про його службу в минулому у білій армії, які він сам не заперечує, приводом для засудження бути не можуть» (переклад з російської) [14].

Огляд наукових праць, що написано вченим у новосибірській в'язниці і включено до справи, А.В. Огієвський назвав «**Про мої наукові праці**».

Нижче наводиться текст у перекладі оригіналу з російської мови на українську з деяким редагуванням при посиланнях на наукові праці (за роками), оскільки А.В. Огієвський додавав ще й їхній список з нумерацією.

«...Тут я хочу дати коротку характеристику моїм науковим працям, оскільки, начебто, інформація про них відсутня в моїй справі.

Взагалі, за період з 1924 р. (коли була опублікована моя перша наукова праця) – до дня арешту – я опублікував 97 (дев'яносто сім) наукових праць (в тому числі декілька, які було підготовлено, але ще не надруковано). Загальний обсяг моїх наукових праць – близько 5500 друкованих сторінок (тобто, приблизно по 300 друкованих сторінок на рік, звичайно, враховуючи перевидання), що стало результатом досить напруженої систематичної роботи, яку я весь час проводив, незважаючи на вихідні і святкові дні. Буде зручно всі мої наукові праці розбити на окремі групи, враховуючи ті вузлові наукові проблеми і питання, яким ці мої праці було присвячено. Пишу напам'ять і тому деякі назви можуть бути наведені не зовсім точно.

I. Питання методики гідрологічних прогнозів

Ця група питань – перша, якою я почав займатись ще як аспірант Науково-дослідної кафедри Гідрології (з 1923 р.). Перша моя наукова робота: “Зв'язок рівнів Дніпра поблизу Києва з рівнями пунктів, які розташовані нижче” (1923) вперше в СРСР успішно вирішила проблему встановлення робочих зв'язків між пунктами, розташованими на одній річці, для здійснення короткострокових гідрологічних прогнозів і була опублікована у виданнях Академії Наук УСРР; за цю роботу, захищену як

Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2014. – Т.2(33)

дисертація, я отримав звання наукового співробітника, а практично вона була використана для організації, вперше в УСРР, короткострокових гідрологічних прогнозів для Дніпра. В наступних роботах цієї групи я успішно (і також вперше в УСРР) вирішив питання методики короткострокових гідрологічних прогнозів для Дніпра поблизу Києва (“Зв’язок рівнів Дніпра поблизу Києва з рівнями пунктів, які розташовані вище”, 1924) і для Дністра поблизу Тирасполя (“Паводки в пониззях Дністра”, 1925) – і результати цих робіт також були негайно впроваджені у життя. Базуючись на результатах цих робіт, я організував, за спеціальним запрошенням Укр. Гідрометеорологічної Служби, відділ гідрологічних прогнозів при зазначеній службі, який з 1925 р. почав надавати систематичні прогнози для Дніпра, а з 1927 р. – Дністра, для потреб водного транспорту і комунального господарства. Особливо ефективними були короткострокові прогнози для Дністра, зливові паводки на якому часто спричиняли великі спустошення; попередження про очікувані паводки давали тут можливість завчасно до них готуватись, що неодноразово зберігало значні матеріальні цінності, як це видно з численних подяк за виконані прогнози, які Укр. Гідрометслужба отримувала від місцевого населення.

В 1928 році я очолив Службу гідрологічних оповіщень Дніпробуду і тут питання методики гідрологічних прогнозів я всебічно вирішував для потреб будівництва Дніпровської ГЕС.

Були вирішені проблеми:

1) теорії зв’язку відповідних рівнів – вперше було конкретизоване поняття відповідних рівнів і накреслені практичні шляхи для їх використання не лише для прогнозів, але і для інших гідрологічних робіт;

2) обґрунтування короткострокових прогнозів в перехідні – весняний і осінній – періоди;

3) обґрунтування короткострокових прогнозів в зимовий період;

4) обґрунтування довгострокових прогнозів на 1 місяць наперед;

5) обґрунтування довгострокових прогнозів різних характеристик весняного водопілля – висоти максимуму, дати його настання, початку весняного підйому, закінчення весняного спаду та ін.;

6) обґрунтування довгострокових прогнозів на $1\frac{1}{2}$ – $2\frac{1}{2}$ місяця наперед методом аналогій, який в практику гідропрогнозів я впровадив вперше.

Ці питання були викладені в декількох роботах, які я опублікував, головним чином, в збірнику “Результати робіт Служби Гідрологічних Оповіщень Дніпробуду” – Київ, 1932 р. (“Узагальнені відомості про методику гідрологічних прогнозів для Дніпра”, “Короткострокові прогнози в перехідні періоди”, “Прогнози характеристик весняного водопілля”, “Прогнози в зимовий період” та ін.)

Частину статей з гідропрогнозів я розмістив в збірнику Дніпробуду (“Про організацію роботи Служби Гідрологічних Оповіщень”, “Про методику гідрологічних прогнозів”), а дещо раніше – в працях Гідрологічних з’їздів – першого (1925) і другого (1929) (п’ять статей).

В 1930 р. за дорученням Держплану СРСР я склав, від імені СРСР, зведену доповідь про методику гідрологічних прогнозів, розроблену в СРСР, – для 2-го міжнародного енергетичного конгресу, що відбувся в Барселоні, в Іспанії. Ця доповідь була надрукована англійською мовою в Барселоні в працях Конгресу і окремою брошурою.

Методи гідрологічних прогнозів, які я розробив, отримали широке застосування в СРСР, напр., на Волгобуді, на будівництві каналу Москва – Волга, не згадуючи вже про службу прогнозів для Дніпра, яка застосовувала їх на практиці до останнього часу, – а також увійшли до навчальної і спеціальної літератури інших авторів (напр., до “Практичного керівництва з гідропрогнозів” О. Т. Машкевич, вид. в Москві та ін.).

II. Питання методики гідрометричних робіт

В цій області слід відзначити:

1) критику загальних прийомів гідрометричних робіт, що застосовувалися до мене, і які були, в деяких випадках, дефектними (моя робота: “Про деякі методичні помилки в гідрометричних роботах УСРР”, 1928, в якій я розкрив помилковість настанов офіційних інструкцій з організації гідрометричних робіт в УСРР);

2) мої нові напрацювання питання раціональної організації гідрометричних робіт (та сама робота);

3) практичні інструкції з проведення гідрометричних робіт, які я заново розробив, ("Вимірювання витрат на водозливах і водоспусках", 1928; "Встановлення висотомірного пристрою поблизу гребель", 1928; і велика збірка, надрукована окремою книгою: "Проведення гідрометричних робіт", 1930; ця остання збірка є першим в СРСР практичним керівництвом з проведення гідрометричних робіт і розійшлася повністю за 1 – 1½ місяця після її видання, крім того, десятки запитів з найрізноманітніших місцевостей СРСР, як напр. Середня Азія, Далекий Схід, Архангельськ, – не були задоволені);

4) матеріали з закордонного досвіду в області гідрометричних робіт, які я опублікував ("Питання гідрології за кордоном – звіт про закордонне відрядження 1927 р.", 1929; "Млинок Альбрехта-Кіллі", 1929; "Про дослідження випаровування за кордоном", 1929 та ін.).

5) звертаю особливу увагу на оригінальні методи гідрометричних робіт з надскладних питань гідрометричної методики – обліку зимового стоку і обліку стоку заболочених річок, які я створив. Для більш правильного обліку зимового стоку (за наявності криги) я розробив спеціальний "гідрометеорологічний метод", успішно застосований до десятків випадків на Дніпрі і його притоках, а потім до багатьох випадків на інших річках УРСР і СРСР, напр. проф. Поляковим для Волги ("Гідрометеорологічний метод для обліку зимового стоку", 1930; "Ще про облік зимового стоку", 1931, викладення цього методу німецькою мовою в працях Міжнародного Геофізичного Конгресу 1938 р. та ін.). Метод цей увійшов до навчальної і спеціальної літератури інших авторів в СРСР і за кордоном.

З обліку стоку заболочених річок я надав також цілком новий оригінальний метод, що з успіхом застосовувався до останнього часу для річок УРСР і СРСР ("Про облік стоку заболочених річок", 1935), на заміну досить незграбних методів, що застосовувались раніше; посилання на цю роботу також є в роботах інших авторів – вітчизняних і закордонних.

III. Загальні питання режиму річок

Нагадаю найбільші роботи: 1) "Режим стоку Верхнього і Середнього Дніпра", 1932 р., вид. Дніпробуду, близько 500 друк. стор., де вперше викладено у зведеному вигляді напрацювання з питань режиму стоку названої річки – від верхів'їв до Кічкаса, за даними, зібраними і розробленими, з застосуванням декількох оригінальних методів, Службою Гідрологічного оповіщення Дніпробуду; робота ця вийшла з друку з грифом "Не підлягає розголошенню" і знайшла досить широке застосування під час всіх проектувань для Дніпра і його найголовніших приток; 2) "Паводки в низинах Дністра" – де вперше наводиться зведена характеристика руйнівних паводків на Дністрі поблизу Тирасполя за 40 – 45 років; 3) "Про підземне живлення Дніпра" (1933), де вперше надається характеристика динаміки різних видів підземного живлення Дніпра поблизу деяких його пунктів за тривалий період; для цієї характеристики застосований оригінальний, який я створив, метод, що увійшов до загальної гідрологічної літератури.

IV. Стік і фактори стоку

Ці питання я почав напрацьовувати ще в моїй великій монографії по Дніпру, яка згадувалась вище (1932). Звертаю увагу на те, що я вперше встановив математичну залежність між величинами річкового стоку і кліматичними чинниками, які впливають на нього, – ця залежність, як оригінальна і вперше встановлена, – увійшла до навчальної літератури інших авторів (напр. Крицький і Менкель – Інженерна гідрологія, Поляков і Близняк – Гідрологія, та ін.). Далі відзначу мої дослідження, присвячені важливому питанню про вплив на стік великих лісових масивів ("Вплив лісу на весняне водопілля", "Формули для обрахунків впливу лісу на висоту весняного максимуму"), де я виклав нове рішення цього питання, вперше оформлене в літературі у вигляді відповідних математичних залежностей.

V. Розрахунки весняних і зливових максимумів

Ці максимуми є величинами, за якими визначаються отвори мостових переходів через ріки і струмки, тобто, визначаються розміри мостів. Низка моїх робіт і досліджень присвячена аналізу цього питання і знаходженню найбільш раціональної методики теоретичного визначення розрахункових максимумів, необхідних для проектування мостів (“Формули для визначення розрахункових максимумів в басейні Верхн. Дніпра”; “Про розрахункові максимуми і їх визначення”; “Про формулу Шевельова для визначення розрахункових максимумів”; “Про формулу Соколовського для визначення розрахункових максимумів”; “Про формулу Чеботарьова для визначення розрахункових максимумів”; “Нові формули для визначення розрахункових максимумів від талих вод”; “Нові формули для визначення зливових максимумів”, 1939; “Формування паводкових максимумів і їх розрахунок”, 1939).

Я піддав широкій критиці методики розрахунків, які існують, і надав, врешті решт, декілька власних оригінальних формул і методик, у зведеному вигляді опублікованих в книзі, яка була опублікована з грифом “для службового користування” в 1939 р. Формули і методики ці отримали широке застосування в практичних проектуваннях, і увійшли до багатьох практичних інструкцій (напр., Головодорупра УРСР). Відзначаю, що такі мої розрахункові формули, як напр., для обрахування об’єму зливових вод, я надав, взагалі, вперше в СРСР, і подібні залежності відсутні також в закордонній літературі.

VI. Методика водогосподарських розрахунків

Під цією методикою розуміють розрахунки, необхідні для проектування плотин і водосховищ на річках для так званого регулювання річкового стоку (що надзвичайно важливо для маловодних районів, напр. Донбасу).

В цій області я надав критичний розгляд деяких помилкових методик і окремі свої оригінальні пропозиції, які отримали практичне застосування (“Про багаторічне регулювання стоку”, 1935; “Про повне регулювання стоку”, 1935).

VII. Навчальна література

Нагадаю про два навчальних керівництва:

1) Гідрометрія і проведення гідрометричних робіт, близько 400 друк. стор., перше вид. укр. мовою в 1933 р.

2) Гідрологія суходолу (загальна та інженерна), – близько 450 друк. стор., – перше вид. укр. мовою в 1934 р.

Обидва навчальних керівництва були опубліковані трьома виданнями (по три видання кожне).

Російські видання кожного з керівництв надруковані в Москві і використовувались у всіх ВУЗах СРСР за відповідними дисциплінами (в тому числі і в університетах).

Останнє видання “Гідрології” затверджено як підручник ВКВШ (Всесоюз. Комітетом у справах Вищої Школи).

Обидва керівництва були одними з перших в СРСР за відповідними дисциплінам.

Посилання на ці підручники є в десятках спеціальних гідрологічних досліджень та в роботах інших авторів.

VIII. Наукова критика і загальні методичні питання

Я, напевне, єдиний в СРСР гідролог, який доволі багато приділив уваги критичному аналізу робіт і пропозицій інших дослідників; більшість наукових працівників воліють утримуватись від критики інших авторів, не бажаючи псувати “добросусідських” стосунків. Я виокремлюю тому цю групу моїх наукових робіт, як особливу. Більшість моїх робіт цього напрямку вже було відзначено раніше. На моє переконання, особливо важливими є критичні роботи, що довели неправильність технічних концепцій з питання методики регулювання стоку (інж. Полина), з питання впливу на весняний стік лісових масивів (Дубаха), з питання застосування методів математичної статистики до побудови розрахункових формул для обрахування максимумів (Чеботарьов, Соколовський, Шевельов). Наукові концепції акад. Оппокова (ще до його арешту) (напр., “Стік і фактори стоку в басейні Верхнього Дніпра”, “Про баланс стоку в басейні Верхнього Дніпра”).

Надзвичайно важливою я вважаю свою роботу з загально-методичних питань гідрології: “Про деякі помилкові ухили в сучасній гідрології”, що була підготовлена до друку (у вид. Держ. Гідрологічного Інституту в Ленінграді у 1940 р.); тут я вперше в

СРСР поставив питання і довів необхідність широкого застосування в гідрологічних дослідженнях методів матеріалістичної діалектики, показав на низці конкретних прикладів, до яких помилкових і шкідливих результатів призводить ігнорування цього деякими авторами.

ІХ. Обмін досвідом з закордоном

Винесу ці роботи до окремої групи, тому що облік досвіду закордону і впровадження раціональних його досягнень в Радянську практику також вважав одним із своїх завдань. Тут відзначу роботу 1929 р., згадувану раніше, а також деякі статті, назви яких наводити не буду.

Х. Генезис процесів стоку і його розрахунки

Цей напрямок частково вже знайшов своє відображення в названих роботах 1939 і 1940 рр. З'ясуванню механізму процесів стоку і методик, які звідси випливають, присвячена робота: "Формування весняних гідрографів і їх розрахунків (метод гідрографічних параметрів)", що була підготовлена до друку на початку 1941 р. В ній я надав новий оригінальний аналіз процесів стоку на генетичній базі, що дозволило розробити абсолютно нові підходи до розрахунків річкового стоку, як напр., вперше вирішити не розв'язане до цього часу питання інтегрування стоку, тобто про перехід від стоку на малих площах до стоку на великих басейнах. Роботу цю я планував подати на Сталінську премію. Практичне її застосування могло б дати різнобічні і плідні результати в багатьох областях гідрології, особливо на основі подальшого поглиблення початкової робочої схеми.

Прикінцеві зауваження

Викладеним я закінчую свій короткий опис змісту моїх найголовніших наукових робіт. Я перелічив (напам'ять) лише 42 моїх наукових роботи, тому моїм завданням не було наводити повний перелік власних робіт, а тільки лише дати характеристику їх основного змісту і спрямування.

Як видно з викладеного, коло питань, охоплених моїми науковими роботами, – достатньо широке, включаючи питання: 1) гідрометрії, 2) гідрології (у вузькому сенсі) і 3) водогосподарських розрахунків, – на відміну від інших гідрологів СРСР, які займаються лише тільки однією або двома групами питань з названих тільки що трьох груп.

Як бачимо з викладеного, результати моїх наукових досліджень, у вигляді розрахункових методик і формул чи у вигляді тих чи інших методів, знайшли широке застосування в практиці водогосподарського будівництва і в теорії гідрології в СРСР, знайшовши з низки питань відображення не лише в багатьох працях інших авторів в СРСР, але і за кордоном.

13-V-1943р.

м. Новосибірськ

А. Огієвський»

Повернення в 1944 році до Києва стало новим етапом в науковій роботі Анатолія Володимировича. З'являються нові роботи: "Основні закономірності в процесах стоку на річкових басейнах" (1945), "Басейни-індикатори" (1947). А.В. Огієвський розраховував на широке практичне впровадження нових методів гідрологічних прогнозів та розрахунків на основі макrogenетичної теорії формування річкового стоку. Однак, на заваді стала професійна конкуренція, втілення результатів робіт в життя всіляко гальмувалося.

Руйнування в роки війни гідротехнічних споруд і необхідність їх відновлення, а також необхідність будівництва нових, зробили актуальною появу довідника "Гідрологічні розрахунки для річок УРСР (за відсутності спостережень)" (1947), одним з упорядників якого був А. В. Огієвський.

Серед інших, з'явилися: "Формули для щорічних весняних максимумів в умовах одного створу" (1947); "Узагальнені гідрографи для розрахунку фігури паводків" (1947); "Гідрологія і її завдання" (1948); «Макrogenетична теорія поверхневого стоку та її практичне застосування. Відповіді опонентам» (1948); "Про можливий вплив травопільної системи на режим річок УРСР" (1949); "Нові

норми гідрологічних розрахунків для проектування з осушення в умовах УРСР” (1949); ”Забезпеченість добових витрат малих річок УРСР”(у співавторстві), (1951); ”Спрощені водного господарські розрахунки для колгоспних ставів (при сезонному регулюванні)” (1951); ”Питання застосування статистичних і генетичних методів в гідрології”(1952); «Гідрологія суші (загальна та інженерна). Підручник, 3-є вид., 1952 р.

У 1959 р. Київський інститут інженерів водного господарства, колишній КГМІ, в якому на кафедрі гідрології (в різні роки назва кафедри видозмінювалася) з 1931 р. і до кінця життя працював А.В. Огієвський (завідувачем - з 1937 р., після того, як був репресований Є.В. Оппоков), перевели до м. Рівне. Установа отримала назву - Український інститут інженерів водного господарства. Сьогодні це - Національний університет водного господарства та природокористування, в якому є кафедра водогосподарської екології, гідрології та гідравліки, яку з 2002 р. очолює доктор технічних наук, професор, академік НААН України А.В. Яцик.

Соратники і колеги А.В. Огієвського по гідрологічних дослідженнях в Україні та по викладацькій роботі в КГМІ очолювали в Київському державному університеті імені Т.Г. Шевченка кафедру гідрології суші, засновану у 1949 р. на географічному факультеті: доктор технічних наук, професор В.О. Назаров - у 1949-1961 рр.; член-кореспондент АН УРСР, доктор технічних наук, професор Б. А. Пишкін – у 1962-1967 рр.; кандидат географічних наук, в.о. професора С.П. Пустовойт – у 1968-1976 рр. Сьогодні це – кафедра гідрології та гідроекології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яку з 2000 р. очолює доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України В.К. Хільчевський.

Автори статті щиро вдячні кандидату мистецтвознавства Ії Володимирівні Огієвській за цінні історичні свідчення, надані фотографії і документи. Ії Володимирівні 22 січня 2014 р. виповнилося 89 років. На момент написання статті вона проживала в Києві.

Список літератури

1. Железняк И.А. Анатолий Владимирович Огиевский / И.А. Железняк – Л. : Гидрометеоздат, 1973. – 88 с. 2. Огієвський Анатолий Володимирович: Бібліографічний покажчик / Укладач Є. О. Філіпович. – Рівне : НУВГП, 2011. – 159 с. 3. Огієвська І. В. Життєвий і творчий шлях Анатолія Володимировича Огієвського / І. В. Огієвська // Праці центральної геофізичної обсерваторії. – 2007. – Вип. 3 (17). - С. 92-101. 4. Огієвська І.В. Пам'яті Анатолія Володимировича Огієвського / І. В. Огієвська, О. В. Серебряков, В. В. Соколов // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2012. – Т. 1 (26). – С. 2-12. 5. Косовець О.О. Політичні репресії співробітників гідрометслужби УСРР – УРСР у 1930 – 1940-х рр. / О. О. Косовець, М. І. Довгич, В. В. Соколов // 3 архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 2010. – № 2(35). – С.180–212. 6. Довідник з історії України. т. 2 / [За ред. І. Підкови та Р. Шуста]. – К.: Генеза, 1995. – С. 207–208. 7. Русов А. А. Описание Черниговской губернии / А. А. Русов. – Чернишов : Типография губернского земства, 1898. – С. 38. 8. Карась А. З історії Сумщини. Історичні нариси / А. Карась. – К. : Аверс, 2006. – С.28. 9. Лазаревский О. М. Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Том второй. Полк Нежинский / О. М. Лазаревский. – К. : Типография К. Н. Милевского, 1893. – С. 362–377. 10. Лазаревский О. О. Pro domo sua (Про дом мой) / О. О. Лазаревский. – М. : Мегафон, 1999. – С. 148. 11. Нестеренко П. Сосни професора Огієвського. // Сільські вісті. – 2010. – № 61. 12. Ільченко М. Ю. Огієвський Володимир Васильович. Платан професора. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://kpi.ua/ogiyevsky>. 13. Державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. 27, оп. 4, арк. 32. 14. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 263, оп. 1, од. 44263, с. 89-90.

До 120-річчя вченого-гідролога А.В. Огієвського (деякі архівні дослідження)

Хильчевський В.К., Соколов В. В., Куций А. В., Куций С. В.

Викладено маловідомі сторінки родоводу відомого українського вченого-гідролога, обставини його арешту в 1941-1943 рр., показано його внесок в становлення і розвиток української гідрології.

Ключові слова: гідрологічна діяльність, наукова діяльність, родовід.

К 120-летию ученого-гидролога А.В. Огиевского (некоторые архивные исследования)

Хильчевский В.К., Соколов В. В., Куций А. В., Куций С. В.

Изложены малоизвестные факты родословной известного украинского ученого-гидролога, обстоятельства его ареста в 1941-1943 гг., показан его вклад в становление и развитие украинской гидрологии.

Ключевые слова: гидрологическая деятельность, научная деятельность, родословная.

To the 120th anniversary of A.V. Ogievskiy

Khilchevskiy V., Sokolov V., Kutsy A., Kutsy S.

Presented a few little-known facts of the outstanding native scientist-hydrologist's ancestry. Shown his contribution to the development of Ukrainian hydrology.

Keywords: hydrological activity, research activity, ancestry.

Надійшла до редколегії 02.06.2014